

Tijdschrift voor geschiedenis, monumenten-ten en cultuur
Verschijnt drie maal per jaar.

Jaargang 11, nr. 1
april 1993

ISSN: 0168-8936

Uitgave
Stichting tot Behoud van
Tilburgs Cultuurgoed
K.v.K. S 096029

Redactie/Vormgeving
Henk van Doremalen
Ronald Peeters

Stukken voor de redactie
te zenden aan redactie-
secretariaat
t.a.v.
Ronald Peeters
Montfortanenlaan 96
5042 CX Tilburg.

Abonnementen
Jaarabonnement
f 27,50
instellingen en bedrijven
f 32,50
Losse nummers
verkrijgbaar in de
boekhandel (f 8,50).
Abonneren door
overmaking op de
rekening van de Stichting
tot Behoud van Tilburgs
Cultuurgoed,
Beeklaan 57,
5032 AB Tilburg.

Gironummer 5625554
AMRO-bank rek.nr.
42.81.63.343
onder vermelding van
'abonnement 1992'

Foto's
Indien niet anders ver-
meld: Fotocollectie van
het Gemeentearchief
Tilburg.
Omslagfoto: Uit 'Week-
blad voor Isarëlitische
Huisgezinnen', 18 juni
1886.

Druk
Drukkerij Pabo Print b.v.
Tilburg

Ten geleide

Twee affaires die eind 19e, begin 20e eeuw in Tilburg speelden, staan centraal in dit eerste nummer van de 11e jaargang van het tijdschrift Tilburg. In beide gevallen zijn de auteurs er in geslaagd de schijnbaar op zichzelf staande gebeurtenissen in een breder kader te plaatsen.

Paul van Dun schrijft over een rel rond een joodse begrafenis. Hij schetst daarbij niet alleen een beeld van de joodse gemeenschap in Tilburg, maar ook van het antisemitisme aan het einde van de vorige eeuw. Ook de wijze waarop het conflict landelijk in de pers verscheen, wordt door Van Dun besproken. Als direct gevolg van de rel rond de begrafenis van Mozes Cats werden joodse begrafenis tot aan de Tweede Wereldoorlog geëscorteerd door twee politiemannen.

Cor van der Heijden, die bezig is met een promotie-onderzoek naar de omvang van de zuigelingen- en kindersterfte over de periode 1820-1930, stuitte op een opmerkelijk conflict tussen een Tilburgse vroedvrouw en enkele Tilburgse artsen. Het conflict moet gezien worden tegen de achtergrond van de professionalisering van de medische zorg rond de geboorte in de tweede helft van de 19e eeuw.

Nieuw is de rubriek *Tilburgse curiosa*. In het verleden heeft de redactie een tijdlang de rubriek *Tilburgse textieltekens* geplaatst. De daarin door Ton Wagemakers op kundige wijze besproken foto's of documenten bleven beperkt tot de textielindustrie. In *Tilburgse curiosa* zal er ruimte zijn voor bijzondere documenten, voorwerpen, foto's of boeken die betrekking hebben op de geschiedenis van de stad. Veelal zijn het zaken die zich enerzijds niet lenen voor een uitgebreide bespreking, maar die anderzijds zodanig van belang zijn dat meer dan een eenvoudige vermelding gewenst is. In dit nummer bespreekt Thomas Leeuwenberg een Tilburgse 'wiegedruk' die mogelijk het eerste in Tilburg gedrukte boekje zou kunnen zijn. Jan van Eijck heeft een bijdrage geschreven naar aanleiding van een door hem gevonden foto-portret van dominee G.D.J. Schotel uit 1859.

Enkele boekbesprekingen en diverse mededelingen en berichten zijn terug te vinden in de rubriek *Tilburg kort*.

De redactie

Inhoud

<i>Dood en begraven?</i> <i>Een onsmakelijke rel bij een joodse begrafenis in 1886</i> Paul van Dun	4
<i>'Zij is mij een voortdurende ergernis'</i> <i>Het belangenconflict tussen vroedvrouw J.H. Ledel</i> <i>en de Tilburgse artsen (1905-1906)</i> Cor G.W.P. van der Heijden	14
<i>Tilburgse curiosa 1</i> <i>Dominee G.D.J. Schotel (1807-1892)</i> <i>Een van de eerst gefotografeerde Tilburgers (1859)</i> Jan van Eijck	21
<i>Tilburgse curiosa 2</i> <i>Een Tilburgse 'Wiegedruk'</i> Thomas Leeuwenberg	23
<i>Tilburg kort</i>	24

Tilburgse curiosa 1

Dominee G.D.J. Schotel (1807-1892)

Een van de eerst gefotografeerde Tilburgers (1859)

*Jan van Eijck**

Over dominee G.D.J. Schotel (1807-1892) is inmiddels voldoende bekend om hem evenwichtig te kunnen portretteren in een biografie. Die verscheen dan ook als een van de eerste 45 biografieën in de nieuwe reeks 'Brabantse biografieën'.¹⁾ Dominee Schotel was dan wel geen Brabander van geboorte (noch van harte overigens!), hij woonde en werkte er wel liefst 27 jaar: in Lage Zwaluwe, in Chaam en in Tilburg. Bij de naspeuringen voor zijn biografie ontdekte ik een vrij oud portret van hem.

Schotel als schrijver

Dominee Schotel schreef een tiental boeken en verder erg veel artikelen, bijdragen en stukjes als (dagblad)-correspondent, onder andere voor de protestantse Bredase Courant. In een van zijn boeken, *Een keizerlijk, stadhoudelijk en koninklijk bezoek in de O.L. Vrouwe-kerk te Dordrecht* (Amster-

dam, J.C. Loman jr., 1859), staat de toevoeging: *Met platen en het portret van den schrijver*. Het voorwoord schreef hij in *Tilburg, mei 1859*. Dominee Schotel woonde immers van 1846 tot 1862 in Tilburg, en wel in de Heuvelstraat, naast het huidige pand van Gimbrère.²⁾ Hij was in die tijd dominee aan het Hervormde Pauluskerkje in de Zomerstraat, hetzelfde kerkje dat er nu nog

* Drs. J.A.M. van Eijck (1950) is werkzaam als schoolarts en hoofd Jeugdgezondheidszorg van de GGD Midden-Brabant te Tilburg. Hij is conservator van de medische collectie van museum 'De Doornboom' te Hilvarenbeek, en hij publiceert o.m. over lokaal-historische onderwerpen (Alphen, Riel en Goirle).

afb. 1 Dominee G.D.J. Schotel (1807-1892) in 1859.

staat.

In het bedoelde boek beschrijft Schotel de Grote Kerk van Dordrecht ten tijde van Karel V (1540), van stadhouder Willem IV en van koning Willem III. Schotel zocht een vorm om de geschiedenis van de O.L. Vrouwekerk van zijn geboortestad te beschrijven en koppelde die voor de aardigheid aan deze drie 'koninklijke' bezoeken.

Het portret

Tegenover de titelpagina van het boek is het portret van de Tilburgse dominee afgedrukt. Dominee Schotel was in 1859, inmiddels 52 jaar oud, al dertien jaar in Tilburg woonachtig.

De fotografie was nog jong in 1859. Vanaf circa 1845-1850 kennen we in Nederland al wel wat fotografische produkten, zij het spaarzaam en vooral in de vorm van portret- of staatsiefoto's, en weinig topografische foto's. Stond de hele fotografie nog in de kinderschoenen, nog moeilijker was het om foto's af te drukken in meervoud, bijvoorbeeld in boeken, in tijdschriften of op platen. Vaak plakte men in de 19e eeuw nog losse fo-

to's in boeken, als er foto's nodig waren! Maar speciaal voor dat doel ontwikkelde men al snel de *fotolithografie*. Het bedoelde portret van dominee Schotel is ook een fotolitho. Dat wil zeggen, eerst werd een foto gemaakt (F.A. Heyman, *fec. n. Phot.*) en vervolgens maakte men daarvan een steendruk of litho (*Lith. v. Tresling & Co. Amst.*). In welke plaats de fotograaf F.A. Heyman werkte, is mij onbekend, misschien ook wel in Amsterdam net als de lithograaf.

Een ander voorbeeld van fotolitho's vond ik in het *Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunst* (NTvG) dat voor het eerst in 1860 gebruik maakte van lithografieën, vooral wanneer een houtgravure (xylografie) niet voldeed. De huislithografen van het NTvG waren A.J. Wendel en P.W.M. Trap, beiden uit Leiden. Fotolithografieën gebruikte het NTvG ook vanaf 1860.

Het portret van 1859 laat de nog redelijk jong ogende dominee Schotel zien in zijn Tilburgse tijd, met bril (want hij was erg bijziend), in een beschaafde en geleerde pose. Uit alles wat ik van hem weet, blijkt dat hij een vriendelijke, welwillende en behulpzame man was, die voorstander was van vreedzame verhoudingen tussen katholieken en protestanten, die veel contacten zocht in de hogere en in de artistieke kringen, die met zijn tijd mee wilde gaan, en die ook erg veel in de boeken zat, lezend, schrijvend of corresponderend.

Dat alles kunnen we nu zien in één oogopslag!

Noten

1. Drs. J.A.M. van Eijck, 'D.D.J. Schotel (1807-1892) predikant en schrijver', in: J. van Oudheusden e.a. red., *Brabantse biografieën 1*, Meppel (etc.), 1992, p. 150-153.
2. Zie: Ronald Peeters, *Tilburg in beeld 1865-1945*, Tilburg, 1979, p. 46 en Ronald Peeters, *De Paap van Gramschap. Vier eeuwen schrijven en drukken in Tilburg*, Tilburg, 1992, p. 141-142.

afb. 2 Tegenover deze titelpagina is het portret van dominee Schotel afgedrukt.